

เอกรินทร์ ต่วนศิริ

อาจารย์ประจำ คณะรัฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

เครือข่ายประชาสังคมชายแดนใต้ ท่ามกลางความรุนแรง¹(1)



การพูดคุยของคนถือปืนตั้งแต่วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2556 ระหว่างตัวแทนรัฐไทยและกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า บี อาร์ เอ็น ที่ผ่านมาได้ทำให้สังคมได้ตั้งความหวังว่าความรุนแรงทางกายภาพที่เกิดจากการใช้อาวุธจะลดน้อยลง หากทว่าสังคมก็กลับมองไม่เห็นกลุ่มคนที่ทำงานไม่ถือปืน ที่ขนานนามตัวเองว่า “ประชาสังคม” ที่ได้ทำงานมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ก็ไม่ได้ให้ความสนใจหรือศึกษากลุ่มคนเหล่านี้ ว่าพวกเขาได้ทำอะไร และมีผลอย่างไร และเครือข่ายการทำงานเป็นลักษณะอย่างไร

การทำความเข้าใจเครือข่ายประชาสังคมชายแดนใต้นี้ มุ่งเน้นศึกษาพลวัตการทำงานของกลุ่มเครือข่ายประชาสังคม และบทเรียนจากการทำงาน โดยมองผ่าน กลุ่มเป้าหมายสำคัญ 4 เครือข่าย

¹ บทความชิ้นนี้เขียนขึ้นมาใหม่ ซึ่งได้นำข้อมูลบางส่วนจาก หนังสือ *เครือข่ายประชาสังคม: พลวัตและบทเรียนการพัฒนา* ผู้สันติภาพชายแดนใต้ ชุคความความรู้โครงการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูชายแดนใต้ (ชชต.) ลำดับที่ 6 ภายใต้การสนับสนุนของ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

ได้แก่ 1) สถาปนาประชาสังคมชายแดนใต้ 2) เครือข่ายสตรีชายแดนใต้ 3) เครือข่ายเยาวชนพัฒนาสู่อาเซียน และ 4) เครือข่ายทรัพยากร ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ภายใต้โครงการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูชายแดนภาคใต้ (ช.ช.ต.) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการศึกษานี้จะมุ่งให้ความสนใจกับทั้ง 4 เครือข่าย ในฐานะเป็นตัวแทนฉายภาพสถานการณ์ปัจจุบันของภาคประชาสังคมชายแดนใต้ แต่ก็ได้ละทิ้งการวิเคราะห์บริบททางประวัติศาสตร์ พัฒนาการการเคลื่อนไหวเพื่อมีส่วนร่วมกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ ของบรรดากลุ่ม องค์กร เครือข่ายที่ดำเนินอยู่ก่อนการเกิดขึ้นของโครงการ ช.ช.ต. รวมทั้งบริบททางสังคมในพื้นที่ โดยเฉพาะความแตกต่างหลากหลายภายในภาคประชาสังคม ตลอดจนสถานการณ์ความรุนแรงที่ดำเนินอยู่และมีความผันผวนไม่แน่นอน

การศึกษานี้มีคำถามหลัก 2 ประการ ได้แก่ 1) การเชื่อมโยงกลุ่ม องค์กรประชาสังคมในรูปเครือข่ายมีผลต่อการพัฒนาความร่วมมือข้ามกลุ่ม และต่อการพัฒนาศักยภาพของแต่ละกลุ่มหรือไม่ อย่างไร และ 2) การดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายท่ามกลางบริบทความรุนแรงในชายแดนใต้มีข้อจำกัด หรือต้องเผชิญความท้าทายอะไรบ้าง

ทั้งนี้ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 เป็นการฉายภาพพัฒนาการของประชาสังคมชายแดนใต้ นับตั้งแต่ปี 2518 จนถึงปัจจุบัน โดยเจาะจงเฉพาะเหตุการณ์สำคัญๆ อันเป็นความเคลื่อนไหวที่เสนอข้อเรียกร้องทางการ

เมืองในประเด็นภาพรวมของจังหวัดชายแดนใต้ เนื่องจากเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวเหล่านั้น ส่งผลสะท้อน อีกทั้งเป็นแรงบันดาลใจและช่วยบ่มเพาะนักเคลื่อนไหวทางสังคมภาคประชาชนในพื้นที่ซึ่งขึ้นมา รวมทั้งจุดประกายให้แก่การเคลื่อนไหวในประเด็นปลีกย่อยอื่นๆ ตามมา โดยมุ่งเน้นทบทวนเหตุการณ์ความเคลื่อนไหว การเรียกร้อง ผลักดัน อันส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและมีอิทธิพลต่อทั้ง 4 เครือข่ายในเวลาต่อมา ซึ่งในภาพรวมชี้ให้เห็นว่า การเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมชายแดนใต้ ปัจจุบันมีความก้าวหน้าทั้งในแง่การยกระดับประเด็นการเคลื่อนไหว และผู้เข้าร่วมซึ่งมีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์มากกว่าในอดีต นอกจากนี้ การฉายภาพพัฒนาการจากอดีต ยังช่วยเผยให้เห็นสาเหตุ ข้อจำกัด ระเบียบโครงสร้างอำนาจรัฐที่มีต่อพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ และทั้งยังทำให้เกิดความเข้าใจในแง่ของพื้นที่การเมืองนอกรัฐสภาของการเมืองภาคประชาชน ที่ยิ่งทำให้เห็นว่า ภาครัฐมีการปรับตัวน้อยกว่า เมื่อเทียบกับการปรับตัวเปลี่ยนแปลงในภาคประชาชน ซึ่งนั่นย่อมทำให้รัฐไม่มียุทธศาสตร์เชิงนโยบายที่เหมาะสมเพียงพอเพื่อตอบสนองความเติบโตของภาคประชาสังคมในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเด็นเรื่อง “จินตนาการความเป็นไทย” อันคับแคบและไม่มี การปรับตัว ที่ยังคงส่งผลให้การเคลื่อนไหวเรียกร้องของคนในท้องถิ่น ถูกตีตราด้วยวาทกรรมการแบ่งแยกดินแดน กระทั่งถึงการก่อการร้าย นับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

ส่วนที่ 2 เป็นการทบทวนบทเรียนและการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายของทั้ง 4 เครือข่าย โดยพิจารณาถึงรูปแบบการทำงานของแต่ละเครือข่าย ภายใต้การสนับสนุนของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ตลอดจนเงื่อนไข ข้อจำกัดและความท้าทายที่เกิดขึ้น อันจะเป็นบทเรียนที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพเครือข่าย และการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา รวมทั้งการสร้างพื้นที่กลาง และกลไกการทำงานของเครือข่าย นำไปสู่การจัดการความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล ระหว่างกลุ่มภายในเครือข่าย กับกลุ่มองค์กรนอกเครือข่ายอย่างไร ซึ่งในส่วนนี้ได้อาศัยข้อมูล บทสัมภาษณ์ของพนักงานในแต่ละเครือข่ายเป็นผู้ให้ความหมาย ในฐานะที่เป็นผู้ขับเคลื่อนงานภาคประชาสังคมชายแดนใต้

ส่วนที่ 3 เป็นการให้ภาพรวมของงานเครือข่าย ทั้งลักษณะการดำเนินงาน และชี้ให้เห็นคุณภาพในการขับเคลื่อนงานของภาคประชาสังคมในชายแดนใต้ โดยนำแนวคิดทุนทางสังคมมาใช้วิเคราะห์ เพื่อสร้างความชัดเจนว่า ภาคประชาสังคมชายแดนใต้เมื่อมองผ่านจากทั้ง 4 เครือข่าย ต้องเผชิญกับความท้าทายอะไรบ้าง ทั้งที่มาจากท่าทีของภาครัฐ ภาคประชาสังคมโดยรวม และที่เกิดจากข้อจำกัดของทั้ง 4 เครือข่ายเอง หรือกล่าวได้ว่าเป็นการเพ่งมองเส้นทางการเคลื่อนไหวในห้วงยามของความยากลำบากที่มีความรุนแรงปกคลุมในพื้นที่ชายแดนใต้

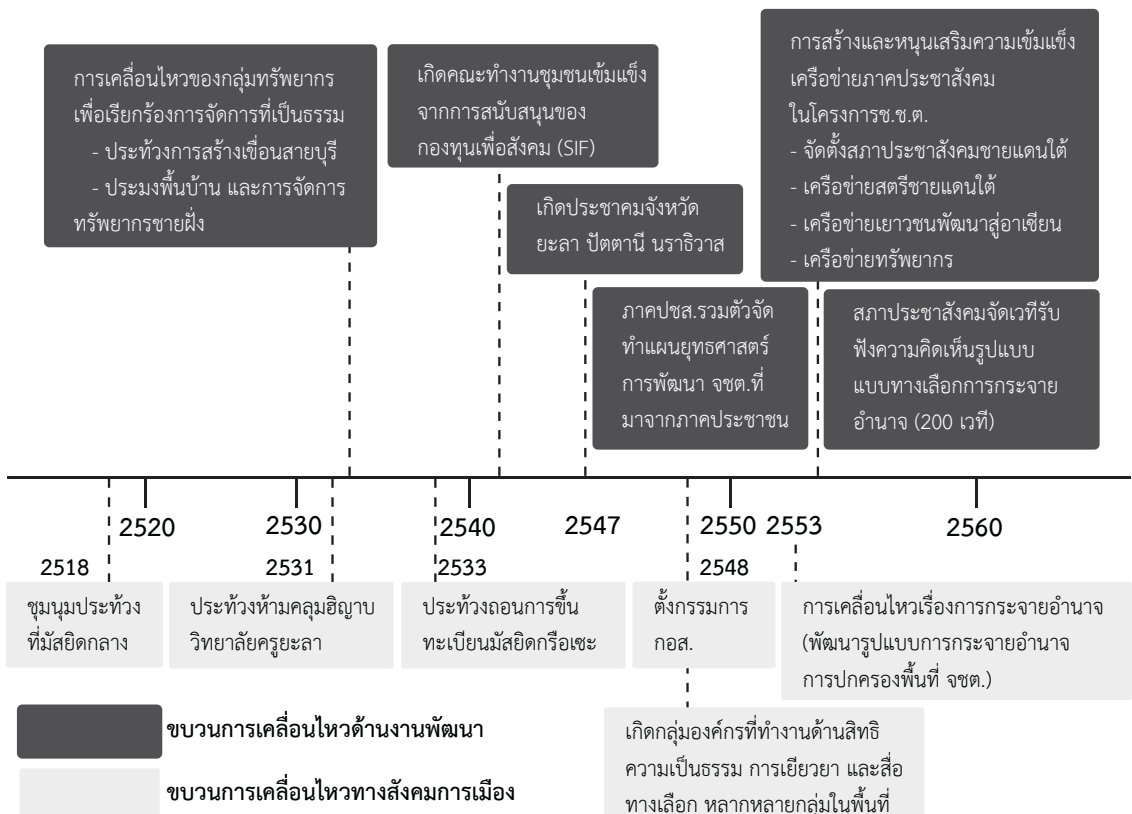
ส่วนที่ 4 บทสรุป และข้อเสนอแนะบางประการที่ได้จากการศึกษาเครือข่ายทั้ง 4 เครือข่าย โดยข้อเสนอทั้งหมดยึดโยงและวิเคราะห์ผ่านข้อมูลจากการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ตามสภาพการณ์ที่เป็นจริง



ย้อนอดีต แลมองพัฒนาการ

ความรู้ของสาธารณชนไทยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีอยู่อย่างแยกส่วน ตัดตอนช่วงเวลา และติดขัดอยู่กับเรื่องราวของตัวผู้นำขบวนการเคลื่อนไหวตลอดมา ทำให้องค์ความรู้เรื่องการเคลื่อนไหวทางการเมืองในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้หลายชุดไม่เชื่อมต่อกัน มีลักษณะกระจัดกระจาย อีกทั้งจำกัดอยู่เพียงความรู้เกี่ยวกับบทบาททางการเมืองของกลุ่มชนชั้นนำทางสังคม เช่น ความรู้การเคลื่อนไหวของหะยีสุหลง อับดุลกาเดร์ ในช่วงทศวรรษ 2480-2490 ความรู้เกี่ยวกับบทบาททางการเมืองของกลุ่มวาดะห์ ในช่วงทศวรรษ 2530-2540 เป็นต้น ในขณะที่องค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการความเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมในพื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัด และไม่เป็นที่รับรู้มากนัก การนำเสนอภาพความเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมในพื้นที่ ดูจะกลายเป็นเรื่องใหม่ เมื่อความรุนแรงได้ปะทุขึ้นอีกครั้งในช่วงปลายทศวรรษ 2540

การพิจารณาเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้น จะช่วยปูภาพให้เห็นพัฒนาการความเคลื่อนไหวของภาคประชาชนชายแดนใต้ในภาพกว้างได้ ดังต่อไปนี้ (ดูแผนภาพและตารางประกอบ)



ตารางแสดงเหตุการณ์สำคัญที่สะท้อนความเคลื่อนไหวของภาคประชาชนชายแดนใต้ในรอบครึ่งศตวรรษ

ช่วงเวลา	เหตุการณ์สำคัญ	ข้อมูลประกอบโดยสังเขป
2518	การชุมนุมประท้วงที่มีสยิดกลางปัตตานี	เนื่องจากชาวมลายูมุสลิมถูกทหารซึ่งตั้งค่ายอยู่ที่วัดเชิงเขา ต.บารูกาสาเมา อ.บาเจาะ ได้กั้นรถและตรวจค้น ก่อนที่ชายทั้ง 5 คน จะกลายเป็นศพในเวลาต่อมา ถูกนำไปโยนทิ้งแม่น้ำบริเวณสะพานกอตอ ความไม่พอใจจากเหตุการณ์ดังกล่าว นำไปสู่การประท้วงเรียกร้องความเป็นธรรมขึ้นที่หน้าศาลากลางจังหวัดปัตตานี เหตุการณ์นี้ถือเป็น “ความทรงจำร่วมสมัย” ของคนในพื้นที่ และหลายคนในสภาประชาสังคมชายแดนใต้มีประสบการณ์ร่วมด้วย ถือได้ว่าเป็นการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่ใหญ่ที่สุด นับตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่เป็นการขยายเวทีพัฒนาประชาธิปไตยของสังคมไทยในพื้นที่ชายแดนใต้
2530-2540	เคลื่อนไหวเพื่อปกป้องรัฐทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น	การเคลื่อนไหวของกลุ่ม องค์กร ที่ทำงานด้านการอนุรักษ์และปกป้องทรัพยากร ธรรมชาติ เพื่อเรียกร้องการจัดการที่เป็นธรรม อาทิ - ประท้วงการสร้างเขื่อนสายบุรี - ประมงพื้นบ้าน และการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง
2531	ประท้วงการห้ามสวมฮิญาบ วิทยาลัยครูยะลา	ถือได้ว่าเป็นการต่อรองเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมครั้งสำคัญ และส่งผลสะท้อนอย่างมาก เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้ปัญญาชนมุสลิมจำนวนไม่น้อย ตื่นตัวกับกระแสความเคลื่อนไหวในพื้นที่ มีการเชื่อมร้อยระหว่างมลายูมุสลิมกับมุสลิมในประเทศที่อยู่ตามภูมิภาคต่างๆ และยังสามารถสร้างให้ปัญญาชนมลายูมุสลิมจำนวนไม่น้อย ได้เข้าร่วมในเวทีการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติ
2530-2533	การประท้วงให้ถอนการขึ้นทะเบียนมัสยิดกรือเซะเป็นโบราณสถาน	การประท้วงครั้งนี้ มีชาวบ้านเข้าร่วมจำนวนมาก เนื่องจากมัสยิดถือเป็นศูนย์รวมของชุมชนมุสลิมทั้งทางด้านศาสนาและการเมืองในท้องถิ่น ที่ต้องสามารถเข้าไปใช้พื้นที่ได้อย่างอิสระ นอกจากนี้ มัสยิดกรือเซะยังมีความสำคัญในฐานะสัญลักษณ์ความภาคภูมิใจทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นปัตตานีด้วย

ตารางแสดงเหตุการณ์สำคัญที่สะท้อนความเคลื่อนไหวของภาคประชาชนชายแดนใต้ในรอบครึ่งศตวรรษ (ต่อ)

ช่วงเวลา	เหตุการณ์สำคัญ	ข้อมูลประกอบโดยสังเขป
หลัง 2540	วิกฤตต้มยำกุ้ง และการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคมภายใต้โครงการลงทุนเพื่อสังคม (SIF)	<p>หลังประเทศไทยประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจครั้งใหญ่ที่เรียกว่า “วิกฤตต้มยำกุ้ง” ได้มีแนวคิดที่จะแปรวิกฤตให้เป็นโอกาสในการกอบกู้เศรษฐกิจและสร้างฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเกิดโครงการลงทุนเพื่อสังคม (SIF) ขึ้น โดยรัฐบาลกู้เงินจากธนาคารโลกราว 4,800 ล้านบาทเป็นเงินให้เปล่าที่จัดสรรให้กับกลุ่มองค์กรประชาชนในพื้นที่ที่ยากจนและด้อยโอกาส เพื่อนำไปสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนและจัดสรรให้กับโครงการที่มีประสิทธิภาพของภาครัฐตามแผนงานโครงการที่มีอยู่แล้ว</p> <p>ขณะเดียวกัน แนวทางการเคลื่อนไหวของนักพัฒนาเอกชนไทยก็หันมาให้ความสนใจประเด็นเรื่องทรัพยากรท้องถิ่น และงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในมิติต่างๆ ในลักษณะการทำงานเกาะติดพื้นที่มากขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม ภายใต้โครงการ SIF และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ที่เกิดขึ้นหลังวิกฤตครั้งนั้น เหตุการณ์นี้ผลักดันให้เกิดนักพัฒนาเอกชนในพื้นที่จำนวนหนึ่งขึ้นมา</p>
2547	เหตุการณ์การสลายการชุมนุมเพื่อเรียกร้องความยุติธรรมที่เกิดขึ้นหน้า สภ.อ.ตากใบ	<p>25 ตุลาคม 2547 กลุ่มผู้ชุมนุมนับพันได้เดินขบวนไปยังสถานีตำรวจภูธร อ. ตากใบ จ. นราธิวาส เพื่อเรียกร้องให้เจ้าหน้าที่ตำรวจปล่อยตัวชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน บ้านโคกภูเว หมู่ที่ 5 ต.พร่อน จำนวน 6 คน ซึ่งถูกควบคุมตัวในคดีความไม่สงบในพื้นที่ ฝ่ายรัฐได้ตัดสินใจว่าจะจับตัวแกนนำที่เชื่อว่าเป็นผู้ปลุกระดมให้คนมารวมกลุ่มกันต่อต้านรัฐ อันเป็นส่วนหนึ่งของ ‘แผนการ 7 ขั้นตอน’ ต่อเนื่องจากเหตุการณ์ปล้นปืน เมื่อวันที่ 4 มกราคม ปีเดียวกัน แต่เห็นว่าแกนนำเหล่านี้กระจ่ายตัวอยู่ในหมู่ผู้ชุมนุม จึงระดมกำลังทหาร ตำรวจปิดล้อมและกวาดจับผู้ชุมนุมนับพัน ภายหลังจากปะทะสิ้นสุด มีผู้เสียชีวิตทันที 6 คน อีก 1 รายไปเสียชีวิตที่โรงพยาบาล และเสียชีวิตระหว่างการลำเลียงตัวไปค่ายอิงคยุทธบริหาร จ.ปัตตานี เพราะขาดอากาศหายใจ 78 ราย เนื่องจากถูกจับมัดมือโพล่หลัง นอนคว่ำเรียงซ้อนกัน 4-5 ชั้น บนรถบรรทุกเป็นเวลานาน โดยสภาพร่างกายผู้ชุมนุมเหน็ดเหนื่อยจากการปะทะกับเจ้าหน้าที่ และอ่อนเพลียเนื่องจากอยู่ในช่วงถือศีลอด</p>

ตารางแสดงเหตุการณ์สำคัญที่สะท้อนความเคลื่อนไหวของภาคประชาชนชายแดนใต้ในรอบครึ่งศตวรรษ (ต่อ)

ช่วงเวลา	เหตุการณ์สำคัญ	ข้อมูลประกอบโดยสังเขป
2547-2548	ความเคลื่อนไหวภาคประชาสังคม	<ul style="list-style-type: none"> เกิดประชาคมจังหวัด ยะลา ปัตตานี นราธิวาส ภาคประชาสังคม รวมตัวจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มาจากภาคประชาชน
2548	ตั้งกรรมการ กอส.	<ul style="list-style-type: none"> มีการผลักดันจากองค์กรเครือข่ายประชาสังคมภายนอกพื้นที่ เพื่อให้มีกระบวนการทางการเมืองที่เป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาชายแดนใต้ ด้วยการตั้งคณะกรรมการ อิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) ถือเป็น การตอบสนองความกดดันที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ภายหลังจากเหตุการณ์สลายการชุมนุม กรณีตากใบ ภาคประชาสังคม รวมตัวจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มาจากภาคประชาชน
2549	กรรมการ กอส. ยุติบทบาท	หลังการยุติบทบาทของกอส. ภาคประชาสังคมในพื้นที่กลับมีบทบาทสำคัญมากขึ้นในการต่อยอดข้อเสนอของกอส. โดยเฉพาะแนวทางการแก้ไขปัญหาแกนกลางเรื่องความรุนแรง ด้วยข้อเสนอเชิงโครงสร้างทางการเมือง อาทิ แนวคิดการปกครองรูปแบบพิเศษ ที่นำโดยนักวิชาการในพื้นที่ นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนด้านต่างๆ เกิดขึ้นอย่างมากมายในพื้นที่
กลางปี 2550	บทบาทของกลุ่มเยาวชนต่อปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้	นักศึกษาจังหวัดชายแดนใต้ จัดการประชุมประท้วงที่มีสียิดกลางปัตตานี โดยจุดเริ่มต้นจากมาข้อมูลที่ได้รับรู้คือมีการสังหารชาวบ้านที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งที่ ต.ปะแต อ.ยะหา จ.ยะลา จนเป็นเหตุให้มีผู้เสียชีวิตรวม 4 คน ทำให้เกิดการชุมนุมประท้วงขึ้น และเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้กลุ่มเยาวชน นักศึกษา เกิดความสนใจและรวมตัวกันศึกษาปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้มากขึ้น

ตารางแสดงเหตุการณ์สำคัญที่สะท้อนความเคลื่อนไหวของภาคประชาชนชายแดนใต้ในรอบครึ่งศตวรรษ (ต่อ)

ช่วงเวลา	เหตุการณ์สำคัญ	ข้อมูลประกอบโดยสังเขป
2552	เวทีสัมมนาเครือข่ายประชาสังคม “ประชาสังคมกับกระบวนการสันติภาพ”	มีการสัมมนาหัวข้อ <i>ประชาสังคมกับกระบวนการสันติภาพ: การขยายพื้นที่ภาคประชาชนเพื่อการแก้ไขความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้</i> เมื่อ 30 กันยายน 2552 ณ โรงแรมพาราไดซ์แอนดริสส์อร์ท อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา โดย ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า และมูลนิธิฟรีดริชเนามัน เวทีครั้งนี้มีองค์กรทั้งในและนอกพื้นที่เข้าร่วมจำนวนมาก มีจุดมุ่งหมายที่จะเปิดพรมแดนของการทำงานร่วมกัน ในแนวทางสันติวิธี การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในหมู่ภาคประชาชนที่จะมีบทบาทในการสร้างสันติภาพใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลของการสัมมนา ทำให้เกิดแนวคิดการก่อร่างสร้างกลุ่มคนทำงานที่เป็นพื้นที่ตรงกลาง ซึ่งมาจากกลุ่มเครือข่ายประชาสังคม
2553	การสร้างและหนุนเสริมเครือข่ายประชาสังคมชายแดนใต้	การเชื่อมโยงและหนุนเสริมความเข้มแข็งของเครือข่ายภาคประชาสังคม ภายใต้โครงการ ช.ช.ต. โดยสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา อาทิ การจัดตั้งสภาประชาสังคมชายแดนใต้ เครือข่ายผู้สตรีชายแดนใต้ เครือข่ายเยาวชนพัฒนาสู่อาเซียน เครือข่ายทรัพยากร และเครือข่ายอื่นๆ
2553-2555	ความเคลื่อนไหวเรื่อง การกระจายอำนาจ	<ul style="list-style-type: none"> • การพัฒนารูปแบบการกระจายอำนาจการปกครองพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ • สภาประชาสังคมจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นรูปแบบทางเลือกการกระจายอำนาจ (200 เวที)

จากเหตุการณ์ต่างๆ ตามเส้นทางพัฒนาการของภาคประชาสังคมชายแดนใต้ ทำให้เห็นว่า ห้วงเวลาข้างต้นตั้งแต่ปี 2518-2533 ถือได้ว่าขบวนการภาคประชาชนมีการเคลื่อนไหวในลักษณะการแสดงความคิดเห็นหรือใช้วิธีแสดงออกทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะอย่างคึกคัก และสะท้อนความต้องการของชาวบ้านผ่านข้อเรียกร้องต่างๆ (แม้ว่าพื้นที่นี้จะอยู่ภายใต้การประกาศกฎอัยการศึกอย่างต่อเนื่องก็ตาม) กล่าวได้ว่า ที่ผ่านมา การเคลื่อนไหวแบบไม่ใช้ความรุนแรงมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อพื้นที่สังคมการเมืองชายแดนใต้

ทว่านับตั้งแต่มีความรุนแรงเกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา การเคลื่อนไหวในลักษณะการรวมตัวเพื่อเสนอทางออกต่อการแก้ไขปัญหาชายแดนได้กลับลดลงอย่างชัดเจน อันเนื่องมาจากบรรยากาศทางการเมืองที่ไม่เปิดให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในพื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังเหตุการณ์การสลายการชุมนุมกรณีตากใบเมื่อ 25 ตุลาคม 2547 ทำให้ภาคประชาสังคมเกิดความไม่ไว้วางใจต่อภาครัฐ ก่อให้เกิดภาวะสังคมเงียบ ปล່อยให้ความรุนแรงอธิบายความหมายและผ่านการตีความไปต่างๆ ของเหล่าบรรดานักวิเคราะห์จากศูนย์กลางของประเทศ แม้ว่าจะมีข้อเสนอทางออกต่อปัญหาชายแดนได้ ทว่าบ่อยครั้งกลับทำให้เกิดความไม่สบายใจต่อคนในพื้นที่ และยังทำให้การเข้าถึงคนในพื้นที่กลายเป็นสิ่งที่ยากลำบาก ในขณะที่ฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐโดยเฉพาะฝ่ายความมั่นคงเกิดความหวาดระแวงต่อการรวมตัวของประชาชนจำนวนมากๆ ในพื้นที่ ซึ่งยิ่งทำให้มีมาตรการบังคับใช้กฎหมายด้านความมั่นคงอย่างเข้มงวดมากขึ้น

กระทั่งปลายปี 2547 มีการผลักดันจากองค์กรเครือข่ายประชาสังคมภายนอกพื้นที่ เพื่อให้มีกระบวนการทางการเมือง (Political Process) ที่เป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาชายแดนได้นั้นคือการตั้งคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) เมื่อเดือนมีนาคม 2548 ในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งการตั้งกอส. ถือเป็นการตอบสนองความกดดันที่เกิดขึ้นในสังคมไทยภายหลังเหตุการณ์สลายการชุมนุมกรณีตากใบ โดยมีการดึงเอาบุคคลากรท้องถิ่นและส่วนกลางจำนวน

ในความเป็นจริงแล้ว ความเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมชายแดนได้มีพัฒนาการคู่ขนานมากับขบวนการภาคประชาชนในพื้นที่อื่นๆ โดยเฉพาะเมื่อหันมาพิจารณาบทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่ม องค์กร ในระดับชุมชนท้องถิ่นอีกหลายกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มประมงพื้นบ้านที่มีบทบาทเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ทศวรรษ 2530

มาก ทั้งจากภาครัฐและเอกชนเข้าร่วมเป็นกรรมการ และได้เสนอรายงานการศึกษาต่อรัฐบาล ก่อนสิ้นสุดภารกิจเมื่อปลายปี 2549 แต่ทว่าน่าเสียดายที่รัฐบาล พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร มิได้นำข้อเสนอจากรายงานการศึกษาไปสู่หลักนโยบายในการแก้ไข ทำให้แนวทางแก้ไขโดยทางการเมืองถูกลดทอนความสำคัญลง นอกจากนี้ การรัฐประหารเมื่อเดือนกันยายน 2549 ยังส่งผลให้ฝ่ายความมั่นคงกลับเพิ่มบทบาทในพื้นที่อีกครั้ง

ในความเป็นจริงแล้ว ความเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมชายแดนได้มีพัฒนาการคู่ขนานมากับขบวนการภาคประชาชนในพื้นที่อื่นๆ โดยเฉพาะเมื่อหันมาพิจารณาบทบาทการเคลื่อนไหวของกลุ่ม องค์กร ในระดับชุมชนท้องถิ่นอีกหลายกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มประมงพื้นบ้านที่มีบทบาทเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ทศวรรษ 2530



นอกจากนี้ จากสถานการณ์ความรุนแรงที่ปะทุขึ้นตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2540 ยังก่อให้เกิดกลุ่มภาคประชาสังคมท้องถิ่นในรูปลักษณะใหม่ เช่น การให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมแก่ผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ที่นำโดยตัวแสดง (actor) ใหม่ ๆ ในสังคม ได้แก่ กลุ่มผู้หญิง ซึ่งมีทักษะและบุคลิกที่ทำให้ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านในท้องถิ่น และการยอมรับจากเจ้าหน้าที่ราชการ รวมทั้งอาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า ภายใต้บรรยากาศของความขัดแย้งและข้อจำกัดเชิงโครงสร้างทางการเมืองในพื้นที่ ทำให้การทำงานด้านการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน มีศักยภาพสูงในการเป็นแกนกลางปลูกสร้างความไว้วางใจท่ามกลางบรรยากาศการแบ่งขั้วทางสังคมการเมืองและทางความเชื่อ นอกจากนี้ ที่น่าสนใจก็คือ การเกิดพื้นที่การสื่อสารในรูปแบบของสื่อทางเลือก

จำนวนไม่น้อย ที่ลุกขึ้นมาอธิบายปรากฏการณ์ในจังหวัดชายแดนใต้ เพื่อสื่อสารให้คนในสังคมรับรู้เรื่องราวในพื้นที่โดยคนในพื้นที่เอง ถือได้ว่าเป็นแรงผลักดันประการสำคัญที่ได้ขยายพื้นที่ทางการเมืองให้แก่ภาคประชาสังคมชายแดนใต้

กระแสการกระจายอำนาจกับประชาสังคมชายแดนใต้

ความเคลื่อนไหวอีกเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญและควรหยิบยกมาพิจารณาเป็นการเฉพาะคือ ความเคลื่อนไหวเรื่องการกระจายอำนาจของกลุ่มประชาสังคมชายแดนใต้ ที่ถือได้ว่าเป็นการเคลื่อนไหวที่ยกระดับมากขึ้น เพราะเป็นข้อเสนอต่อการแก้ไขปัญหาทางโครงสร้างอำนาจของประเทศไทย ซึ่งที่ผ่านมา มีงานวิจัยหลายชิ้นที่ศึกษาเกี่ยวกับการกระจายอำนาจในจังหวัดชายแดนภาคใต้


เช่น ข้อเสนอของ ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี และ สุกวี หลังปูเต๊ะ ให้มี “ทบวงการบริหารการพัฒนา จังหวัดชายแดนภาคใต้” ข้อเสนอ “เขตปกครอง พิเศษชายแดนใต้”ของ อำนาจ ศรีพูนสุข และยังมี ข้อเสนอ “เขตปกครองพิเศษ” โดย สุริยะ สะนิวา เป็นต้น อันล้วนเป็นข้อเสนอในกรอบงานวิชาการ

การเปิดพรมแดนความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับ อำนาจรัฐ ที่จำเป็นต้องโยกย้าย ถ่ายโอนให้แก่ท้องถิ่น อาจดูเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับสังคมไทยส่วนใหญ่ เมื่อได้รับรู้เรื่องเหล่านี้ หากทว่าสำหรับกรณีจังหวัด ชายแดนภาคใต้แล้ว คงถือเป็นเรื่องต้องห้ามใน ระยะแรกของเหตุการณ์ เพราะอาจถูกตีความหรือ เหมารวมว่าเป็นกลุ่มที่ต้องการแบ่งแยกดินแดน งานวิชาการดังกล่าวข้างต้น ถือได้ว่าได้ช่วยเปิด พรมแดนความรู้ที่ทำให้ความกลัวค่อยๆ หายไป สำหรับบางคนบางฝ่ายที่มีอคติและการรับรู้เดิมๆ ที่กลัวหรือกังวลต่อการพูดถึงเรื่องการกระจายอำนาจ

สำหรับความเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ที่ถือว่ามี ความสำคัญอย่างยิ่งคือ การร่วมกันขับเคลื่อน ประเด็นการกระจายอำนาจของสำนักสันติวิธีและ ธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า และเครือข่าย ประชาสังคม 23 องค์กรในพื้นที่ โดยประเด็นหลัก ของการขับเคลื่อนคือ การเปิดเวทีรับฟังข้อคิดเห็น จากคนในพื้นที่ เช่นกรณีเครือข่ายประชาสังคม 23 องค์กร และเครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองเพื่อ ท้องถิ่น ได้นำเสนอรูปแบบการกระจายอำนาจการ ปกครองพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ 3 รูปแบบเพื่อ เป็นตัวอย่างในการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นจาก ประชาชนทั้ง 33 อำเภอ ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา รวมทั้งการจัดเวที

จากสถานการณ์ความรุนแรงที่ปะทุขึ้นตั้งแต่ ปลายทศวรรษ 2540 ยังก่อให้เกิดกลุ่มภาค ประชาสังคมท้องถิ่นในรูปแบบลักษณะใหม่ เช่น การให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมแก่ ผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง ที่นำโดย ตัวแสดง (actor) ใหม่ๆ ในสังคม ได้แก่ กลุ่มผู้หญิง ซึ่งมีทักษะและบุคลิกที่ทำให้ได้ รับความไว้วางใจจากชาวบ้านในท้องถิ่น และการยอมรับจากเจ้าหน้าที่ราชการ

กลุ่มอาชีพ เพื่อร่างพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการ บริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งทั้ง 3 รูปแบบ ประกอบด้วย *ทบวงการบริหารการพัฒนาจังหวัด ชายแดนภาคใต้* ที่นำเสนอโดย ผศ.ดร.ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลลา นครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี *สามนครภายใต้ศูนย์ อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.)* ที่นำเสนอโดย นายอุดม ปัตตวงศ์ และ ร่างพระราช บัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารราชการปัตตานี มหานคร หรือ *ปัตตานีมหานคร* ซึ่งนำเสนอโดย นายอัคชา พรหมสูตร สมาชิกสภาพัฒนาการเมือง การเกิดเวทีรับฟังในช่วงดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นการ เปิดประเด็นเรื่องการกระจายอำนาจ ให้สังคม ชายแดนใต้ได้ถกแถลง อภิปราย ในการแก้ไขปัญหา เชิงโครงสร้าง ซึ่งข้อสังเกตที่สำคัญ ส่วนใหญ่มาจากการติดตามกรอบหลักวิชาการ และจากผู้มี ประสบการณ์โดยตรงในพื้นที่

จากงานวิจัยสู่การพูดคุยสาธารณะ การพยายามของสภาประชาสังคมชายแดนใต้ที่จะเปิดเวทีรับฟังเกี่ยวกับการกระจายอำนาจ โดยตั้งหมุดหมายไว้สำหรับการจัดเวทีสาธารณะ 200 เวที เพื่อรับฟังความคิดเห็นจากคนในพื้นที่และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับเรื่องข้างต้น ทำให้เกิด “ทางเลือกกลางไฟได้ เราจะอยู่ร่วมกันอย่างไร ?” ภายใต้โมเดล 6 ทางเลือกที่เสนอมาจากทุกภาคส่วน และยังมีทางเลือกที่ 7 เพื่อให้คนที่เห็นต่าง ได้ต่อเติมความเห็นของตนเองหรือจะรังสรรค์ทางเลือกของตนเอง เหตุการณ์นี้ถือได้ว่าเป็นการรวบรวมกลุ่มประชาสังคมชายแดนใต้ และการจัดเวทีต่างๆ ในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ถือได้ว่าเป็นความเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมที่แหลมคมยิ่งท่ามกลางสถานการณ์ไฟใต้ที่ยังคงครุกรุ่นมาจนถึงทุกวันนี้ 

[แนะนำหนังสือ]



ประวัติศาสตร์วิพากษ์: สยามไทยกับปัตตานี

หนังสือที่รวบรวมบทความเกี่ยวกับเหตุการณ์ในสี่จังหวัดภาคใต้ในช่วงที่รัฐไทย เข้าไปมีบทบาทในการจัดการ โดยเน้นในช่วง พ.ศ.2475 ลงมา จึงทำให้เห็นความเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งฝ่ายรัฐไทย และท้องถิ่น ประกอบด้วยบทความเรื่องราวทางประวัติศาสตร์การเมืองมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้กับรัฐไทยที่มีความเกี่ยวเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เช่น กบฏดุซงญอ การเมืองในประวัติศาสตร์ แลไปข้างหน้า: “ปัตตานี รัฐมลายูนอกมลายู” เป็นต้น ดีแต่ความคิดเบื้องหลังเหตุการณ์ต่างๆ ในสี่จังหวัดภาคใต้ โดยธเนศ อาภรณ์สุวรรณ สำนักพิมพ์มติชน ราคาเล่มละ 150 บาท

เยือนถิ่นอินเดีย

ฉลองพุทธชยันตี 2,600 ปีแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าด้วยสารคดีเรื่องเยี่ยมของ โกวิท ตั้งตรงจิตร นักเขียนสารคดีดีเด่นแห่งชาติ เยือนถิ่นอินเดีย บันทึกประสบการณ์การเดินทาง ณ จุดต้นกำเนิดพระพุทธศาสนาท่องเที่ยวในแดนพุทธภูมิ นมัสการสังเวชนียสถาน มหาเจดีย์พุทธคยา พระศรีมหาโพธิ์สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธองค์ มุ่งสู่กุสินารา สาวตถิ์ เยือนสารนารถ ถิ่นประกาศพุทธธรรม ล่องคงคามหานทีศักดิ์สิทธิ์ เทียวชมสุสานรัก ตามชมะฮาล นครสีชมพูชัยปุระ ไปดูถ้ำเอลโลรา อชันตา ฯลฯ สำนักพิมพ์พิมพ์คำ ราคา 350 บาท

